

Štvrtá časť knihy *Probini dedičia* (s. 201 – 252) približuje tri menšie kresťanské centóny z neskej antiky a tri hexametrické básne latinského stredoveku, v ktorých bola použitá centonická technika. Bažilov výklad ústi do konštatovania, že spomedzi nich ani jeden v plnej miere nezodpovedá tomu ideálu, ktorý definoval a v praxi sa pokúsil zaviesť básnik Ausonius.

Zainteresovaný čitateľ na Bažilovej tetralogicky štruktúrovanej monografii určite ocení aj to, že každú jej časť uzatvára osobitné zhrnutie a celú prácu pomerne rozsiahle resumé pod titulom *Conclusion générale* (s. 245 – 252). Bibliografia členená na edície, pracovné príručky a vedecké štúdie registruje približne 300 položiek, orientáciu v texte uľahčuje index citovaných autorov a anonymných diel (s. 273 – 278). Príloha obsahuje úplný text básne *Cento Probae* so súradnicami prevzatých Vergilových veršov a upozornením na Probine úpravy (s. 281 – 313). Podobne sú tu spracované texty ďalších troch antických centónov s analogickými súradnicami.

Na záver treba povedať, že Bažilovo štylisticky bravúrne expoé sa vyznačuje prísne logickým sledom úvah a výrokov, ktoré si zachovávajú prísne objektívny charakter a vynikajú precíznosťou. Dôsledná práca s textami dáva jeho argumentom presvedčivú silu a robí závery prijateľnými. Kniha nie je adresovaná klubu úzko špecializovaných filológov, ale dá sa rátať s jej prínosom aj v univerzitnej výučbe. V kontexte slovenskej literatúry by zrejme stálo za pokus inšpirovať sa jej výsledkami napr. pri rozbere a hodnotení básne nášho Adama Proserchoma *Threnus Astraeae* z roku 1611.

Daniel Škoviera

KUBÍČEK, Tomáš: FELIX VODIČKA – NÁZOR A METODA. K DĚJINÁM ČESKÉHO STRUKTURALIZMU. Praha : Academia, 2010. 304 s.

Kniha Tomáša Kubíčka *Felix Vodička – názor a metoda. K dějinám českého strukturalizmu* (2010) pojednáva o vývojových špecifi-

kách a impulzoch Pražskej školy. Vychádza zo zložitých literárnoteoretických a historických otázok českého štrukturalizmu, ktorých rozlišovacie rysy a rozptýlenosť koordinuje osobnosť Felixa Vodičku. Predložený rozbor foriem uvažovania o umeleckom diele vychádza z viacerých potrieb literárnoteoretického diskurzu. Autor prostredníctvom zreteľného aplikovania estetických a literárnohistorických kategórií vytvára obraz dobového metodologického uvažovania, ktoré prepája s aktuálnou diskusiou. Hovorí o teoretickom definovaní viacerých literárnych kategórií vznikajúcich z potreby polemizovať medzi čisto literárnym procesom a mimoliterárnym vývojovým dialógom. Reaguje na široké intelektuálne výzvy 20. storočia, prekračuje rámec domáceho kontextu, vďaka čomu odkazuje k celému spektru impulzov a vplyvov. Charakter literárneho diela konfrontuje Kubíček s významovou výstavbou, s jazykovým znakom a neskôr ho prenáša do procesu hľadania identity umeleckého procesu. Hlavnú pozornosť upriamuje na text, ktorý posúva do kontextu literárnej komunikácie.

Od úvodu sprehľadňuje dobovú situáciu, pričom začína obdobím dvadsiatych a tridsiatych rokov a vtedajšou potrebou uchádzať sa o prepracované a moderné uvažovanie o literatúre a lingvistike. Táto koncepcia preniká do immanentných zákonitostí literárneho vývoja. Z pohľadu pražských vedcov platí analytický model, ktorého špecifikum „*spočívá nikoliv v rozchodu, ale v přímém navazování na inspirativní impulsy českého vědeckého myšlení, především v oblasti lingvistiky a estetiky*“ (Kubíček, 2010, s. 14). Inštitucionálne opory štrukturalistického uvažovania formujú východiská Pražskej školy. Tieto teoretické vymedzenia sa uskutočňujú na základe spojitostí a prepracovaní formalistických téz, Moskovského lingvistického krúžku alebo Sausurovej lingvistiky. Dôkazom sú jednotlivé práce. Ústredným problémom je pohľad na princípy fungovania jazyka, ktorý sa kopíruje do koordinácie činnosti literárnej vedy a jazykovedných prístupov. Spojenie týchto činností vidíme, ako upozorňuje autor, v dynamických aspektoch jazyka. Jeho funkčná štruktúra pomáha spochyb-

ňovať pozitivistický prístup k dielu a odkláňa sa od mimetizmu.

Autor v piatich kapitolách sumarizuje východiská štrukturalistického projektu. Neobchádza ani kľúčové okamihy formovania školy. Okrem teoretickej bázy sa do knihy dostávajú osobnejšie stanoviská, v ktorých sa odkrýva dejinná jedinečnosť a sugestívnosť celého teoretického procesu. Samostatnú pozornosť venuje poznámkovému aparátu a informáciám o inštitucionálnom ukotvení školy, ktorá sa zaradila medzi ostatné zahraničné pracoviská. Reaguje na dobové prehodnotenia literárnoteoretického jazyka a prvé kroky urobené smerom k predefinovaniu terminológie. Zachytáva premenu voľnejších definícií na presnejší slovník. Zároveň konštatuje, že sa moderné názvoslovie snaží odlišiť od empirického výskumu, ktorého výsledky nevyhovujú teoretickým aplikáciám. Túto činnosť sprevádzajú aktualizované súdy o predmete štúdia.

Úvodná kapitola (Situace českého štrukturalizmu) vysvetľuje zmeny v literatúre a základy systematickej teórie a klasifikácie. Namiesto vágnejších výrazov z príbuzných disciplín, ako sú história, psychológia alebo sociológia, nadväzuje na rozpracovanú lingvistickú terminológiu, ktorá je uplatnená na zmysel a zámer jazykových vyjadrení. Paralelné štúdium literárnych javov otvára otázky teórie literatúry a semiotiky. Podobne sa otvára impulzom estetiky a fenomenológie, ktoré sa v istých bodoch zjednocujú. Oproti formalistickým výstupom rozširuje pole svojho záujmu na literárnu históriu alebo všeobecnú estetiku a sociológiu. Práve semiotický prístup aplikovaný na charakter umeleckého textu postuluje štruktúru lingvistického znaku a zároveň štruktúru iných znakov. Jedným z výsledkov je dichotómia materiálneho objektu a jeho znakovkej aplikácie. Takýto pohľad je podľa Kubička výrazom doménie jazyka a slova v kontexte konkrétnej skutočnosti a zároveň pokusom o teoretické zachytenie ich vzťahu. O jeho modelovaní píše: „*Skutečnost, že jazyk strhává pozornost sám na sebe, však neznamená, že je zrušen vztah mezi jazykem a světem. Jeho označení jako kulturního*

kódu manifestuje jeho příslušnost k určitému společenskému časoprostoru“ (s. 60). Pozornosť sa sústreďuje na estetický objekt, ku ktorému pristupuje zážitok reálne spracovaných emócií. Neredukuje sa však na obyčajnú racionalitu, iba si vytvára vzťah k estetickému objektu ako objektu časovému a procesuálnemu. Na základe tohto riešenia sa dostáva k slovu „*funkční pojetí a především se zde ozřejmuje význam a role estetické funkce*“ (s. 60). Programovým dokumentom základných východísk sú „*Tězy*“ Pražského lingvistického krúžku, vytvorené v roku 1929 a dedikované predovšetkým R. Jakobsonovi, B. Havránkovi, J. Mukařovskému a V. Mathesiovi. Stretávame sa v nich s formuláciami, ktoré organizujú vzťah medzi textom a jeho široko vnímaným kontextom. Predkladané estetické objekty sa v štrukturalistickom jazyku významovo preklapujú na funkciu estetického znaku. Absencia referenčnej bázy by však znamenala odklon od naratívneho zjednotenia a formy špecifickej znakovkej samostatnosti, ktorá tvorí dôležitú dimenziu štrukturalistického myslenia.

Druhá kapitola publikácie (Počátky krásné prózy novočeské a systém významové výstavby naratívneho díla) predstavuje rozsiahly pokus o tvorbu štrukturalistickej metodológie demonštrovanej na pozadí rozboru naratívneho diela. Odkazuje k materiálovým východiskám, ktoré nechápe ako priestor na ilustráciu základných téz, ale ako výsledok praktickej demonštrácie overenej v praxi. Poukazuje na systematický výskum a komplexné chápanie literárneho procesu. Všíma si jeho zreteľné posuny, doplnenia a spresnenia. Celkom konkrétny je tiež záujem o otázky pojmového aparátu, inšpirovaného lingvistickým prístupom. Vďaka takto odhaleným nástrojom a na „*nich založeným analýzám se pak ukazuje specifčnost díla, jeho jedinečnost i jeho místo v prostou umění jako zvláštního způsobu společenské aktivity. Odtud pak vychází i jeho určení a schopnost být uměleckým dílem*“ (s. 67). Samotná podstata umeleckého textu však prekračuje horizont subjektívneho autorského ja a stáva sa súčasťou komunikačných (objektívnych) funkcií.

Takéto úsilie charakterizuje neustálu inováciu umeleckej štruktúry. Na jednej strane túžba po nových hodnotách, na strane druhej snaha o využitie dovtedajších hodnôt. Kubiček poukazuje na viacnásobnú aktivitu, ktorá smeruje k autorovi, čitateľovi, skutočnosti, k množine významov. Ich jednotlivé determinanty sú uvádzané do pohybu a stoja za finálnymi významami. Variabilné súvislosti sa vďaka tomu prejavujú vo všetkých aspektoch existencie diela. Pod normotvornými činiteľmi si kniha predstavuje komunikačné a semiotické normy, ktoré sú literárnym činiteľom a odrazom estetického recepcie. V tejto súvislosti ponúka viacere okruhy (roviny literárneho diela, kompozícia literárneho diela, základné pojmy textu a diela, aktivita kontextov, sémantické gesto atď.). Zachytenie umeleckého diela z hľadiska synchrónneho a diachrónneho sa vyznačuje špecifickými vlastnosťami, ktoré sú v opozícii voči mimetickej identifikácii obsahu a cieľa a zároveň odmietajú abstraktné metodologické teórie. Výsledkom je snaha o odkrytie aktuálneho významu a motivácie vychádzajúcej z časového a priestorového ukotvenia diela.

Tretia kapitola knihy (Literární historie v návratu k pražskému strukturalizmu) prenáša štrukturalistické východiská do komplikovanejšieho priestoru literárnej histórie. Tento moment sa ukazuje ako najzraniteľnejší aspekt posudzovania literárnych javov, čo sa premieňa do trocha vágnejších formulácií. Tento problém identifikujeme v analýze skúmaných umeleckých procesov a v jemných náznakoch aj na pozadí Kubičkovej interpretačnej koncepcie. V snahe prekonať formalisticky vnímanú imanentnosť literárneho vývoja a procesov naráža štrukturalisticky akceptovaná lingvistická terminológia na širší kontext historických pojmov, ktorý modifikuje sémantický presný jazyk literárnych kategórií. Zložitosť tejto operácie súvisí s chýbajúcou tradíciou v takomto prístupe k historickej poetike. Nepresnosti literárnej histórie predstavujú základné výzvy Pražskej školy. Súvisia s vnútornou ambíciou, ktorá sa pokúša rekonštruovať dielo ako komplexný celok. Dochádza tak k prekročeniu rámca samotných textov. Tie sa z estetických ob-

jektov menia na konkrétne literárnohistorické artefakty. Vodičkova definícia literárnej histórie pracuje so zjednocujúcou konkretizáciou ako s pojmom, ktorý vychádza z estetického odrazu umeleckého diela v podvedomí vnímateľov. V tejto súvislosti identifikuje systém literárnych a mimoliterárnych noriem, pričom odkazuje k literárnemu kontextu. Estetické normy sú východiskom konkretizácií a zároveň sa dotýkajú predmetu literárnej histórie. O estetických pôsobeniach na diela Kubiček píše: „*Rozporný vzťah medzi estetickým objektom a estetickými normami pak představuje synchronní řez na diachronním pozadí a jeho výsledkem je Vodičkovu pojetí konkretizace*“ (s. 208). Každý predmet estetického konkretizácie preto obsahuje ambivalentnú štruktúru evokujúcu systém umeleckých noriem.

Záverečné časti knihy otvárajú otázky vzťahu identity literárneho diela v kontexte širších spoločenských procesov. Predposledná kapitola (Teorie úkolů a tradice funkce) poukazuje na napätie medzi Vodičkovou individuálnou štrukturalistickou determináciou a nástrojom „psychologickej alebo sociologickej kritiky“ vychádzajúcou napríklad zo štúdií z rokov 1947 – 1957. Napriek kompendiu rozličných dobových okolností reflektujeme konštatovanie, že Vodička nepresúva sebauvedomenie vlastného literárneho výskumu smerom k marxistickej literárnej vede a ideológii a pokračuje v štrukturalistickej tradícii. To sa ukazuje ako jeden zo zásadných impulzov k síce značne oslabenému no permanentnému dotváraniu štrukturalistickej myšlienkovvej intencie. Celkom jednoznačne to potvrdzuje posledná kapitola knihy (K pojetí celistvosti literárního procesu), ktorá odhaľuje Felixu Vodičku ako stále inšpiratívny predmet vedeckého záujmu od šesťdesiatych rokov po súčasnosť. Vďaka nemu sa v procese spoločenského uvoľňovania dostávajú k slovu tendencie, ktorých centrálny priestor zostáva vyhradený literárnemu textu. Zlučujúcim faktorom je vecný rozbor javov, objektívnosť a racionalita. Čitateľská participácia na zážitku však prebieha v súradniciach zosilnenej sebareflexie a uvedomovaní si momentálnych pocitov.

Znaková harmonizácia literárnych a mimoliterárnych funkcií je nevyhnutá pre naráciu, ktorá sa pohybuje medzi umeleckými a spoločenskými kategóriami. Vyriešenie istej ontologickej neurčitosti je preto otázkou vzťahu estetickej hodnoty k realite. Kniha *Felix Vodička – názor a metoda. K dějinám českého strukturalizmu* reprezentuje práve takýto spôsob skúmania literárnej komunikácie. Vďaka inšpiratívnej a precíznej autorskej koncepcii je jej výsledok úspechom.

Karol Csiba

JEDLIČKOVÁ, Alice: ZKUŠENOST PROSTORU. Vyprávění a vizuální paralely. Praha : Academia, 2010. 271 s.

Oblasťou vedeckého záujmu Alice Jedličkovej je teória literatúry, najmä vývoj teórie rozprávania, adresát narácie, časovosť a perspektíva rozprávania, ale tiež historická a intermediálna poetika so zameraním na čas a priestor vo verbálnej a vizuálnej umeleckej reprezentácii, vzťah naratívu a deskripcie. Zužitkovaním a integrálnym prepojením autorkinho dlhoročného záujmu o tieto otázky je monografia *Zkušenost prostoru* s podtitulom *Vyprávění a vizuální paralely*.

Ústrednou problematikou, ktorú autorka v novej publikácii nastoľuje, je to, ako v priebehu čítania vzniká predstava priestoru, aké predpoklady pre reflexiu priestoru vytvára rozprávanie a či v literárnej teórii existujú teoretické koncepty, ktoré by umožnili zodpovedať tieto otázky. Jedličkovú zaujíma, do akej miery spolupôsobí čitateľova vnímanosť voči okolitému svetu (jeho fyzická skúsenosť), preto sa zamýšľa nad vnútornou povahou tejto skúsenosti a procesmi vnímania priestoru, ktoré sú s ňou spojené. Zaoberá sa otázkou, či sa v tomto procese okrem znalostí literárnych konvencií uplatňuje aj čitateľova oboznámenosť s inými spôsobmi umeleckej reprezentácie priestoru, napríklad maliarskym umením, s podotázkou, či je vzá-

jomný vplyv literárneho a výtvarného stvárnenia vystopovateľný len v tých textoch, ktorých autori boli v priamom kontakte s výtvarným umením. Hlavnou ambíciou je rozlíšiť, nakoľko je efekt literárnej priestorovosti programovaný textovými kvalitami (resp. rozprávačskými stratégiami konkrétneho textu) a nakoľko je tento účinok ovplyvnený (potenciovaný) dispozíciami recipienta. Vyústením nastolených otázok je hypotéza, že spolu s kumulovaním znalostí spôsobov výstavby fikčného sveta a rozprávačskými stratégiami narastá v mysli vnímateľa konkurencia medzi mentálnymi obrazmi predstaveného sveta a združovaním symbolických významov. V čiastkových analýzach ju možno pozorovať ako napätie medzi progresívnymi a konzervatívnymi naratívnymi postupmi, preto vizuálne asociácie vyvolané slovesným dielom možno podľa autorky využiť k hľadaniu paralel vo výtvarnom umení a popri tom rozpracovať vzťah verbálnej a vizuálnej reprezentácie.

Jedličkovej záujem o problematiku, ako (a do akej miery) jednotlivé koncepty literárneho diela vypovedajú o literárnom priestore, resp. aké nástroje sú pri jeho sledovaní k dispozícii, je odklonom od topologicky zameraného výskumu, ktorý v poslednej dobe dominoval v českej literárnej vede. Na rozdiel od topológie, ktorá skúmala predovšetkým sémantiku a dobovo podmienené konfigurácie časopriestorových motívov, autorku viac zaujímajú dynamické stratégie rozprávania. Teoretické podložie práce preto reprezentujú naratologické východiská, hlavne rozpracovaný model rozprávačskej perspektívy. V tomto smere Jedličková nadväzuje najmä na podnety Borisa Uspenského, ale tiež súčasné intermediálne štúdie, ktoré umožňujú porovnať reprezentáciu priestoru v rôznych druhoch umenia.

Ambíciou autorky nie je rozbor významových komplexov priestorového charakteru, prenesených významov či celých metaforických konceptov. Pozornosť, ktorú venuje sémantike priestoru, je „sekundárna“, chápaná ako logický dôsledok funkčného poňatia „priestorovej syntaxe“. Hoci manifestácia priestoru „láka“ k sémantickej analýze – napokon ide o prevažujúci